

оволодіти елементарними співочими навичками, досягати в співі невимушеності і легкості звучання, правильного дихання.

Нові технології щодо системи заходів охорони і захисту дитячого голосу розроблені дослідником В. Ємельяновим, в якій представлена розроблена система заходів щодо охорони і захисту дитячого голосу.

Науково значуща «Методика комплексного музично-співочого виховання» Д. Огороднова є високо професійною науковою працею, яка найкраще відповідає завданням і проблемам формування вокально-хорових навичок учнів, як фактору їхньої музичної культури. Цю книгу можна назвати кодексом музиканта. Вихідні позиції його методики припускають використання всіх внутрішніх ресурсів різних сторін здібностей дітей в їх взаємодії, чому значною мірою сприяє система запису вокально-ладових вправ. Запис дозволяє наочно і чітко висловити дії дитини при виконанні нею вокальної вправи і, таким чином, «алгоритмувати» процес вироблення основних вокальних навичок.

Таким чином, спів розширює музичний кругозір учнів, формує позитивне відношення дітей до музичного мистецтва, дозволяє засвоювати закономірності музики в процесі її безпосереднього виконання, стимулює розвиток інтересу до музики і до музичних занять, дає можливість школярам брати участь в колективному музикуванні. Отже, формування музичної культури молодших школярів є позачерговою педагогічною проблемою у розбудові національної освіти.

Список використаних джерел:

1. Бервецький З.Т. Виховати музичну культуру / З.Т. Бервецький, Л.О. Хлебнікова // Грані творчості: кн. для вчителя. – К.: Рад. школа, 1990. – С. 126-140.
2. Гадалова І.М. Методика викладання музики у початкових класах / І.М. Гадалова // – К., 1994. – 67 с.
3. Кабалецький Д.Б. Як розповідати дітям про музику / Д.Б. Кабалецький. – К. : Музична Україна, 1981. – 320 с.
4. Метлов Н.А. Музыка-детям: Пособие для воспитателя и муз. руководителя дет. сада / Н.А. Метлев. – М. : Просвещение, 1985. – 144 с.
5. Стахевич А. Г. Профессионально-техническая подготовка в искусстве пения / А. Г. Стахевич. – Сумы, 1991. – 49 с.
6. Теплова О.Ю. Педагогічні орієнтири формування готовності майбутнього вчителя до творчої реалізації. / О. Теплова // «Професійна освіта: проблеми і перспективи / ІІТО НАПН України. – К. : ІІТО НАПН України, 2016. – Вип.11. – 136 с.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ У ТВОРЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Р.Коцюбка, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

CHILDREN`S SOCIAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT IN THE CREATIVE ENVIRONMENT OF PRESCHOOL INSTITUTION

R.Kotsyubka, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Проаналізовано проблему соціального інтелекту як інтегративного психологічного утворення та особливості його розвитку в дошкільному віці. Показано напрями й методи педагогічної роботи з розвитку компонентів соціального інтелекту дошкільників в творчому середовищі дошкільного закладу освіти.

Ключові слова: соціальний інтелект, середовище дошкільного закладу освіти, педагогічні методи.

Abstract. The problem of social intelligence as an integrative psychological formation and peculiarities of its development in preschool age is analyzed. The directions and methods of

pedagogical work at the development of components of preschoolers` social intelligence in the creative environment of preschool institution are shown.

Key words: *social intelligence, environment of preschool institution, pedagogical methods.*

В останніх психолого-педагогічних розвідках, присвячених проблемі формування успішної особистості, все частіше зміщуються акценти з когнітивних чинників на соціальні. Зустрічаємо дані, що приблизно 80% життєвого успіху людині забезпечують некогнітивні фактори, до числа яких входить і емоційний інтелект (Д.Големан). Усе більше прослідковується амбівалентність в оцінці значення високого коефіцієнту інтелекту в досягненні людиною життєвого успіху, процесі особистісної самореалізації та задоволенні її екзистенційних потреб. Великий інтелектуальний потенціал, проявлений у дитинстві, ще не гарантує перспективу стати видатним ученим, художником, керівником, лідером (О.Савенков). Для ефективної реалізації здібностей недостатньо засвоїти певну кількість знань, а необхідно володіти здатністю спілкуватися, підтримувати розмову, вести переговори і мати багато інших соціальних якостей, значимих для життя в швидко мінливому суспільстві (О.Лебедев).

У такому контексті важливими й водночас тривожними є результати проведеного О.Голюк і Н.Пахальчук [1] констатувального дослідження рівнів сформованості творчої уяви в дітей старшого дошкільного віку. Порівняння результатів усіх діагностичних процедур показало, що у чотирнадцяти дітей, які мають високу техніку читання та математичну підготовку, виявилися наступні проблеми: напруженість у спілкуванні з дорослими і однолітками, страх задавати питання, слабо виражена захопленість будь-яким видом діяльності (треба зробити, «щоб не сварили»), знижений пізнавальний інтерес, боязнь експериментувати (при високому рівні сформованості вміння діяти за інструкцією), емоційні реакції на похвалу – пихатість, на зауваження (навіть у формі поради) – замкненість і сльози.

Тому, педагогічна робота з дітьми, починаючи з дошкільного віку, повинна бути спрямованою не лише на когнітивний розвиток, а й формування соціального інтелекту як важливого для кожної особистості як члена суспільства психологічного утворення. Соціальний інтелект в останні десятиліття вивчали вчені (М.Амінов, Белова, О.Бодальов, Ю.Ємельянова Н.Калініна, О.Михайлова, О.Савенков, Н.Смірнова, Д.Ушаков, О.Чеснокова, А.Южанінова та ін.). Новий підхід до проблеми соціального інтелекту розроблений в працях В.Куніциної, яка виділила комунікативно-особистісний потенціал як окремий аспект цього явища. Неоднозначний взаємозв'язок загального і соціального інтелекту досліджувала Н.Кудрявцева. У сучасному українському науковому полі започатковано розвідки (А.Єфімова, Л.Ляховець, Л.Миронюк, Н.Руда та ін.), присвячені феномену соціального інтелекту. Проте більшість з них спрямовано на розкриття історичного аспекту зазначеної проблематики, проведення теоретичного аналізу провідних підходів до концептуалізації цього феномену.

Специфіка соціального інтелекту в дошкільному віці та необхідність педагогічного супроводу його розвитку досліджено дотично через вивчення його у взаємозв'язку з іншими типами інтелекту: загального (академічного), емоційного, практичного (Л.Божович, Є.Ільїн, Н.Лейтес, Менчинська, Т.Шамова, Р. Юркевич, І. Якиманська та ін.). В останні роки проведені наукові розвідки, безпосередньо присвячені вивчення специфіки розгортання компонентів дітей дошкільного і молодшого віку (І.Ісаєва, О.Шилова та ін.)

Однак такий науковий феномен залишається предметом гострих дискусій: з одного боку, він розглядається в більшості випадків як окремий вид інтелекту, який відрізняється від абстрактного; з іншого боку, все ще ставиться під сумнів його виділення в якості окремого типу інтелекту.

Педагогічна робота з розвитку соціального інтелекту має вибудовуватися, виходячи з результатів діагностики такого особистісного утворення. Для цього практичний психолог і соціальний педагог дошкільного закладу освіти повинні проводити комплексне вивчення дітей, проводячи різні тести, наприклад, адаптовану для дітей середнього й старшого дошкільного віку методика Дж.Гілфорда і М.Саллівена (О.Михайлова). Також доцільно

використовувати також діагностичні методики, які дозволяють вивчати різні компоненти соціального інтелекту: самооцінку та моральну поведінку дітей при порушенні або дотриманні ними моральної норми (С.Якобсон, Г. Морєва); гуманістичну або егоцентричну емпатію (проективна методика «Незакінчені розповіді» Т. Гаврилової); вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в запропонованій ситуації, здатність виділяти взаємозалежності в соціальній ситуації, визначати неочевидні (передбачувані) мотиви поведінки учасників, їхній емоційний стан, прогнозувати подальший розвиток ситуації («Сюжетна картинка», Забрамна); вміння розуміти зв'язок подій і будувати послідовні умовиводи, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здібності дитини виділяти головних героїв, встановлювати взаємини між ними, розуміти оточуючу героїв обстановку і на цій підставі робити логічні висновки («Послідовні картинки», Ю.Афонькіна і Г.Урунтаєва); суб'єктивного переживання старшими дошкільниками своїх відносин з дорослим, рівня усвідомленості дітьми спілкування дітей з незнайомим дорослим (методика «Три питання», Д.Ельконін і А. Венгер); розуміння емоційного стану інших, рівня емоційно-перцептивних вмінь, здатності дітей «прочитати» емоційний стан іншої людини за зовнішніми мімічними і пантомімічними проявами («Назви настроїв», В. Мінаєва) тощо.

Систему роботи з розвитку соціального інтелекту в дітей старшої дошкільної групи варто проводити на основі змісту й завдань освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина». В документі зазначено, що дорослі, які причетні до процесу становлення особистості дитини дошкільного віку, мають розуміти свою відповідальність і «створювати умови для індивідуальної траєкторії особистісного розвитку, формування цінностей, особистісних костей та життєвих компетентностей» [4, 4].

Зміст розвитку соціального інтелекту дітей, який безпосередньо пов'язаний із життєвими компетентностями, в програмі «Дитина» представлено передусім розділом «Дитина в соціумі», зокрема лінією «Соціальний світ». У кожній віковій групі детально розкрито освітні завдання та зміст роботи в цьому напрямі. Виділимо декілька завдань, безпосередньо обв'язаних із формуванням соціального інтелекту: ознайомлювати дітей із соціальним світом, формувати знання дітей про соціальні ролі людей у сім'ї та суспільстві; морально-етичні уявлення про взаємини з іншими людьми (дорослими та однолітками); розвивати вміння й навички взаємодії та соціальної поведінки [4, 297-316]. Відповідно до принципу концентричності звання дітей розширюються і ускладнюються, результатом чого стає набуття життєвого досвіду.

Наступним етапом педагогічної роботи з розвитку компонентів соціального інтелекту в дітей дошкільного віку є створення творчого предметно-просторового середовища. На думку О.Демченко [3], *культурно-освітній простір*, сприятливий для соціального розвитку дітей, є інтегративним соціально-педагогічним конструктом, що об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови, природні й спеціально змодельовані, педагогічно структуровані й упорядковані, та комплекс можливостей, які сприяють формуванню суб'єктності соціально обдарованої особистості як у процесі інтеріоризації гуманістичних і національних цінностей, розвитку соціального інтелекту й соціальних здібностей, досягнення високих успіхів у соціономічних видах діяльності та задоволення екзистенційних потреб, так і в ході якісного перетворення соціальної дійсності та різнорівневої взаємодії з усіма суб'єктами простору.

За результатами аналізу різних підходів до визначення виховного середовища, О.Демченко [2] робить висновок, що воно є складним інтегративним утворенням, яке включає низку компонентів. Важливою ознакою виховного середовища як системи є емерджентність, яка свідчить, що проєктована модель складніша ніж просто механічна сума її складових елементів.

Своєрідність формування освітнього середовища обумовлена неповторністю дошкільного дитинства як особливого періоду становлення особистості, специфікою соціокультурної ситуації розвитку сучасної дитини в умовах закладу дошкільної освіти, особливостями й потребами дитини дошкільного віку тощо. Так, К.Крутії [7] оперує

терміном «розвивальне освітнє середовище», яке створюється в дошкільному навчальному закладі, й визначає його як «спеціально змодельовані умови, що забезпечують різноманітні варіанти вибору шляху розвитку і дорослішання особистості. Створення освітнього середовища дозволяє дитині усвідомити власні можливості, виявити ініціативу і всебічно реалізувати себе».

Визначаючи змістовні характеристики освітнього середовища закладу освіти, дослідниця [7] вважає, що вони обумовлюються тими внутрішніми завданнями, які ставить він перед собою. Комплекс та ієрархією цих завдань визначають зовнішні (доступні спостереженню і фіксації) характеристики освітнього середовища. До них належать й інші критерії, які умовно можна поділити на такі: змістові (рівень і якість культурного змісту), процесуальні (стиль спілкування, рівень активності), результативні (розвивальний ефект).

Послугуємося висновками дослідників [5], які вважають, що формування такого конструкту має здійснюватися в групах шляхом об'єднання міні-середовищ, насичених моделями, знаками і символами пізнавально-інтелектуальної спрямованості, соціально-психологічного змісту: твори літератури, дитячої літератури, ілюстрації та сюжетні картинки, що відображають різні види і форми взаємодії людей (як ефективного, так і неефективного).

Робота з формування в дошкільників соціального інтелекту потребує використання системи методів виховання, ефективними серед яких є: усвідомлення соціальних взаємодій, програвання соціальних ролей, моделювання, проблемні ситуації, рефлексія і самоаналіз, гра тощо.

Виходячи з положення вітчизняної психолого-педагогічної науки (Л.Артемова, О.Дьяченко, О.Запорожець, Н.Кудикіна, А.Люблінська, Т. Маркова, М. Под'яков, А. Усова, Д.Ельконін та ін.) про гру як про провідну діяльність в дошкільному віці, в якості однієї з головних форм організації розвиваючої діяльності в цілісній системі роботи з розвитку соціального інтелекту вибрана гра. В процесі ігрової діяльності задовольняються соціальні, пізнавальні, та естетичні потреби дитини. Вихователь повинен створити умови для виникнення в грі дружніх партнерських взаємин та ігрових об'єднань за інтересами, підтримувати морально ціннісні сюжетні лінії, прагнення дітей бути справедливими, витриманими, почувати себе впевнено, захищати власну ідею та поважати думку іншого, попереджувати конфлікти, уникати образ. Такі якості, які формуються в процесі ігрової діяльності, є важливими для формування компонентів соціального інтелекту.

Поділяємо думку Т.Сіваш [8], що показниками ефективно організації художньо-творчої діяльності дітей під час ігор є: здатність дитини активно взаємодіяти з дорослими та однолітками під час розігрування літературних творів, інсценування; спроможність наслідувати, імітувати голоси тварин, птахів під час театралізацій окремих епізодів казок та драматизації літературних творів; уміння доречно імітувати рухи, жести персонажів; брати участь в іграх-драматизаціях.

В освітній програмі «Дитина» [4] передбачено різні види ігор, серед яких найбільше значення для розвитку соціального інтелекту відіграють творчі. Вони спряють розвитку в дітей уміння спілкуватися, взаємодіяти, спільно виконувати ігрове завдання тощо. У роботі з розвитку соціального інтелекту дітей дошкільного віку необхідно дотримуватися технології організації ігрової діяльності, яку пропонують сучасні дослідники [4].

На думку дослідників [6], реалізація завдань освітньої лінії «Гра дитини» передбачає розвиток у дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості в ігровій діяльності та формування у них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому. Процес зародження дитячої особистості відбувається під час включення дитини в гру, в якій розвиваються та проявляються такі новоутворення дошкільного дитинства, як розвиток знаково-символічної функції, активної уяви; засвоєння структури самостійного виду діяльності; оволодіння суспільною поведінкою та опанування норм партнерської взаємодії; становлення елементів довільної поведінки в процесі поступового оволодіння вмінням підпорядковувати свої бажання логіці сюжету та вимогам ігрових правил.

Отже, аналіз філософських, соціологічних і психологічних досліджень дозволили пояснити соціальний інтелект дошкільника як здатність виділяти суттєві характеристики комунікативної ситуації та спроможності намічати можливі шляхи усвідомленого опосередкованого впливу на комунікативні наміри партнерів по взаємодії (грі, спілкуванню, спільній діяльності) з метою досягнення особистих, загальних предметних або комунікативних цілей. Найбільший потенціал для розвитку компонентів соціального інтелекту мають сюжетно-рольові ігри, які в старшому дошкільному віці мають на меті розвивати соціально значимі якості з метою підготовки до опанування нової соціальної ролі молодшого школяра.

Список використаних джерел:

1. Голук О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голук О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К 1.: монографія / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017 – С. 67-91.
2. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи 6 монографія / О.П.Демченко. - К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 416 с.
3. Демченко О.П. Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Формування суб'єктності соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі як умова її соціалізації / О.П.Демченко // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка : Серія психологія. – 2017. – №6. - С.47-51.
4. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років / авт кол. Г.В.Беленька та ін. ; наук керівник проекту В.О.Огнев'юк. – К., 2016. – 304 с.
5. Исаева И. Ю. Педагогическое сопровождение развития социального интеллекта ребенка в период дошкольного детства : дис... канд. пед. наук ; специальность «Общая педагогика, история педагогики и образования» 13.01.01 / Ирина Юрьевна Исаева. – Ростов-на-Дону, 2011. – 196 с.
6. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності : практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. - 196 с.
7. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2 ч. / К. Крутій. – К. : Освіта, 2009. – Ч. 1. – 302 с.
8. Сіваш Т.Д. Організація художньо-творчої діяльності дітей в контексті реалізації наступності дошкільної та початкової освіти / Т.Д. Сіваш // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 179–182.

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

О.Кравець, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

INTERACTIVE FORMS AND UPBRINGING METHODS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN'S HUMANISTIC VALUES

O.Kravets, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Розглянуто інтерактивні форми та методи виховання гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. У пошуках шляхів оновлення форм та методів виховання гуманістичних цінностей в учнів початкових класів педагоги мають зупинитися на тих, які апелюють до саморозвитку, самовдосконалення, творчого становлення особистості; носять діагностичний характер, елементи співробітництва, творчого пошуку.

Ключові слова: цінності, гуманістичні цінності, діти молодшого шкільного віку, сім'я, інтерактивні форми та методи.